

Három tüntetés

1972 márciusa óta hagyományossá vált Magyarországon — vagy legalábbis: Budapesten — hogy a diákifjúság egy része a hivatalos megemlékezésektől függetlenül is megünnepelje Petőfiék forradalmának emlékét. Azóta, egy-két év kivételével, de különösen a nyolcvanas évek eleje óta újból és újból volt ezen a napon valamilyen ribillió, — amelyet pártállami oldalról természetesen *rebelliónak* vettek és úgy is kezeltek. Számos fiatal zártak ki a középiskolából vagy az egyetemekről azért, mert egy márciusi napon engedély nélkül csoportosulni mert vagy nemkívánatos jelszavakat ejtett ki a száján. 1987. március 15-én is volt ifjúsági szabad tüntetés, de — ezúttal először — a hatóságok zokszó (és gumibot) nélkül túrték; még jó arcot is próbált vágni hozzá a hivatalos sajtó. Ifjúság, bolondság...

Az azonban bizonyos, hogy 1988. március 15-én volt az utolsó három évtized legnagyobb független ifjúsági tüntetése Budapesten. 1956 óta ennyi spontán mozgást most először látott a fővárosi utca. Egyik jelképes helyről a másikra vonult a hivatalos ünnepekről leváló, spontán összeverődött tömeg: Petőfi-szobor, Kossuth-szobor, Batthyány-örökmécses, Bem-szobor, Batthyány tér... Már csak az útvonal miatt is volt valami 56-os hangulat a levegőben, de ezt a jelszavak is aláhúzták. A hasonlat természetesen itt véget is ér, már csak a létszám miatt is. A nyugati hírügynökségek több mint tízezer emberről beszéltek, de szemtanúk szerint talán tizenötezer is összejött. Ennyi embert már nem lehetett agyonhallgatni, s ezért a hivatalos magyar hírközlés végülis a kisajátítás mellett döntött. Azt a látszatot próbálta kelteni, mintha ez a négyórás ide-oda vonulás a hatóságok beleegyezésével, sőt részvételével és támogatásával történt volna. Széles az út, a tüntetőknek is van helye rajta.

Csak az az egy apróság maradt ki a (hivatalos) sajtóból, hogy kik beszéltek a 48-as emlékhelyeken. Ugyanis, akiket a fővárosi

ifjúság olyan lelkesen megtapsolt, nem „pártunk és kormányunk”, hanem a *másik* Magyarország gondolatát tolmácsolták. A „demokratikus ellenzék” legismertebb harcosai szólaltak meg e rögtönzött gyűléseken: Kis János, Tamás Gáspár Miklós, és — az előzetesen őrizetbe vett Demszky Gábor helyett, annak beszédét fölolvastva — Demszkyné Hodosán Róza. A legnagyobb sikert ez utóbbi aratta.

A március 15-i tüntetés mintha új lökést adott volna a magyar politikai közvélemény megélénkülésének. Évtizedek dermedt csöndje után ismét szerepet kezd játszani a köztér és az utca. Az utcán szólaltak meg, ugyancsak 1988 tavaszán, a nagymarosi dunai gát ellenzői, s a köztérre ment ki az a tömegfelháborodás is, amelyet a romániai falurombolások váltottak ki.

Az 1988. június 27-i budapesti tömegfelvonulásról már oly sok szó esett a magyar nyelvű sajtóban — nemcsak a hivatalos és félhivatalos Magyarország, hanem az emigráció lapjaiban is —, hogy ahhoz hozzátenni úgyszólván semmit sem lehet. Álmélkodjunk hát mi is, először is azon a csaknem hihetetlen tényen, hogy ilyen megmozdulásra sor kerülhetett, ha nem is a kormányservek akaratából, de azoknak hallgatólagos jóváhagyásával, másodszor pedig azon, hogy egy független társadalmi kezdeményezés ötvenezres tömeget bírt összehozni (e körül mozognak a becslések) egy koranyári fővárosi hétköznap délutánján és estéjén.

A június 27-i tüntetés a Thököly úti román nagykövetségi épület előtt kulminált: ott próbált egy küldöttség — amelynek egyebek között egy volt 56-os munkástanácsi elnök is tagja volt — petíciót átnyújtani a román pártállam képviselőjének, természetesen siker nélkül. E tüntetést, mint ismeretes, több félhivatalos és részben ellenzéki csoportosulás kezdeményezte (Magyar Demokrata Fórum, Szabad Kezdeményezések Hálózata, stb.), de esatlakozott a tervhez jónéhány törvényesen is elismert társulat és klub. A hivatalos Magyarország távolmaradt a tüntetéstől, de azért érezte, hogy a szíve ott van, s csak magasabb diplomáciai érdekek akadályozták meg abban, hogy ennél tovább menjen. Ki vigyázott a közrendre? Mint a felvonulás egyik kezdeményezőjének beszámolójából értesülhettünk,¹ a tüntetés előkészítői „számos tanácskozás és vita után” egy budai borozó különtermében írták alá a rendőrséghez intézett bejelentést a 27-i felvonulásról. „Ezekután nem sokkal az MSZMP pártköz-

pont kapcsolatot vett fel (...) a memorandum egyik aláírójával, Csurka Istvánnal, kérve őt a tüntetés békés jellegének és belpolitikai semlegességének megőrzésére, figyelmeztetve a közrend megóvásának követelményére és provokációk valószínűségére.” Másszóval, a rendőrség munkájába belesegített a pártközpont is. Provokációkra csakugyan számítani lehetett, de minthogy az ehhez legjobban értő hatóság ettől tartózkodott, ilyesmire végülis nem került sor. A közönség hosszan időzhetett a Hősök terén, Csurka tartalmas beszédét háromnegyed órán át olvashatta föl a Nemzeti Színház egy fiatal művésze, a Memorandum átnyújtására kijelölt bizottság hosszan csengethetett a román követség kapuján – a nélkül, hogy közben motoros rendőrök támadjanak rá az összegyűltekre, gumibottal verjék őket vagy más módon támogassák meg a közrendet.

Erről a lehetőségről azért teszünk említést, mert volt ám Budapesten ugyanebben a hónapban egy másik tüntetés is, amely bizony hatósági provokációval végződött.

Június 16-án volt Nagy Imre kivégzésének harmincadik évfordulója, s ez alkalomból a politikai ellenzék különböző csoportjai négy megnyilvánulást terveztek: egyet délelőtt, a párizsi emlékmű-avatással² azonos időben, a rákoskeresztúri új köztemetőnek azon a parcelláján, ahová a közhit szerint az 1958. évi kivégzettek kerültek; egyet koradélután a Batthyány-emlékmécsesnél – amelyet már tavaly „Batthyány–Nagy Imre-mécses”-nek kereszteltek át egy forradalmi emléktüntetés résztvevői –; ugyancsak délután mégegyet a Hősök terén és végül egy gyászmisét az egyik belvárosi templomban.

Mint előre várni lehetett, a hatóságok nem bíztak e tüntetések „belpolitikai semlegességében”, ezért mindent megtettek, hogy békések se maradjanak, vagy hogy egyáltalán ne legyenek.

A rákoskeresztúri megemlékezést *elvben* tolerálták, ezt néhány előre beidézett ellenzéki személyiséggel tudatták is, de azt azért nem engedték, hogy az elporladt csontok jeltelen, hepe-hupás, gaz-felverte földjén a gyászolók kopjafát állítsanak föl. (A kopjafát még előző este elkobozták.)

1 Dr. Zétényi Zsolt cikke a „Bécsi Napló” 1988/4. számában. Dr. Zétényi a Bajcsy-Zsilinszki Baráti Társaság ügyvezető titkára.

2 Lásd alább, 82. old.

A gyászmise gondolata ellen sem volt hatósági óvás, csak éppen úgy megfélemlítették a templom öreg plébánosát, hogy az jobbnak látta még csak véletlenül se belekeverni a misébe az 1958-as áldozatok nevét. Hiába, Magyarország nem Lengyelország.

A Hősök terén megakadályozták, hogy Für Lajos és Rácz Sándor a Magyar Demokrata Fórum nevében megkoszorúzza az ismeretlen katona sírját, s egyben meg is szólaljon. Rácz Sándort helyben őrizetbe vették, s a térre eljutott mintegy háromszáz embert távozásra kényszerítették.

A legdrámaibb erőpróbára a Belvárosban, a Batthyány-mécses körül került sor. A rendőrség utólag azt állította, hogy rászedték, mert hiszen a feltételezett szervezőknek világosan megmondattott, hogy se erre, se a Hősök teri tüntetésre nem kerülhet sor, s ezt azok tudomásul vették. A szervezők azonban másképp emlékeznek. A rendőrségi figyelmeztetésekből ők azt hallották ki, hogy *felvonulásról* nem lehet szó, de lehet csendes megemlékezés a Batthyány-émlékmécses közvetlen környékén.³ Akárhogyan volt is, a közrend védői derekas és alapos munkát végeztek a belvárosi közrend felborítására.

A Batthyány-Nagy Imre-émlékmécses környékére (nevezzük most már így, előbb-utóbb úgy is ez lesz a neve!) mintegy négy-öt száz, többnyire fiatal magyar próbált eljutni a mondott időben. A szép számmal jelenlévő rendőrség azonban nem engedte, hogy közülük bárki is kinyissa a száját, sem azt, hogy az odaérkezők együtt maradjanak. (Video-felvételekről jól lehet látni és hallani, ahogy a közrend képviselői az oszlást szorgalmazzák.)⁴ Az eredmény az volt, hogy a tüntetők átvonultak a Belváros egy másik pontjára, a Magyar Televízió épülete előtti térségre, s e vonulás közben egyre hangosabbakká váltak. Nagy Imre nevétől visszhangoztak a belvárosi utcák, de más politikai követelések is hangot kaptak („igazi reformot”, stb.).

A Magyar Televízió lépcsőjéről két erőteljes, bátor és tömör szónoklat hangzott el: a filozófus Kis János és az 56-osok nem-

3 Ez olvasható ki a Magyar Hírlap 1988. július 2-i számából („Egy rendőrségi közlemény háttere”).

4 „Magyar június” címen forgalmazzák azt a maszkek videofilmét, amelyen a fenti és az alább következő jelenetek láthatók. A film párhuzamosan a párizsi emlékmű-avatást is bemutatja.

zedékét képviselő Mécs Imre szájából. Ha szerényebb méretekben is, a három hónappal azelőtti (március 15-i) tüntetések szelleme éledt fel e júniusi emlékgyűlésen.

A közrend oldalán viszont valami zavar lehetett. Mert ugyanazok, akik a Batthyány-mécsesnél oszlást kényszerítettek ki, a Televízió előtt tétlenek maradtak. Talán a meglepetéstől. Talán, mert nem volt utasításuk az új helyzetre. Tény, hogy Kis János végig, s Mécs Imre is majdnem elmondta a beszédét, amikor a színtérre berobbant a motoros-rendőrség s gumibottal kezdte szétverni a békés tömeget. Páratlan brutalitását erőteljes filmkockák őrzik.⁵ Még fiatal nőket is vertek, mint ez a képeken látható s a „Magyar június”-ban megszólaltatott Hodosán Róza szavaiból kiderül. Mindez pedig a hüledező világ szemeláttára, hiszen a Belváros ilyen évszakban teli van külföldi turistákkal.

A Televízió előtt őrjöngés éles kontrasztot képez nemcsak azzal a rokonszenvvel, amely hivatalos részről a június 27-i tüntetést kísérte, hanem azzal a majdnem filozófikus nyugalommal is, amellyel a hatóságok az idei március 15-ét fogadták. Holott a márciusi utca felindult volt, a júniusi nyugodt, a márciusi tüntetés akármire kifuthatott volna, a júniusi csendes emlékezés volt.

A magyar államrend őrei tehát többféle mércével mérnek: mikor melyikkel. Félreértés ne essék: őszintén örülünk annak, hogy van olyan tolerancia is, mint aminő a június 27-i felvonulást lehetővé tette, de éppen, mert ez is lehetséges, a belvárosi tüntetők tizenegy nappal korábban történt szétverését nemcsak szégyenletesnek tartjuk, hanem esztelennek is. Közrendi veszélyről nem volt szó, természetesen. A közrend védelmezőit *szavak* ijesztették meg. S a szavaktól való félelmükben csináltak erőpróbát (vagy inkább verőpróbát) békés gyászolók körében.

A három tüntetés egybevetése több szempontból tanulságos.

Először is a számok. A Romániával kapcsolatos fájdalmak és sérelmek lényegében az ország egész lakosságát megmozgatják: így jöhetett össze szinte szervezés nélkül ötvenezer ember vagy még annál is több egy hétköznapi délután. A „történelmi igazságtételt” egy sokkal szűkebb politikai elit tekinti ügyének

---

5 A BBC egy véletlenül jelenlévő csapata is készített felvételeket, ezeket már vetítette is az angol televízió.

— és aktuális ügynek — még egy olyan esemény másnapján is, mint Kádár bukása. A kettő között áll az 1988. március 15-i tüntetés, ahol fiatal magyarok ezrével mutatták ki, hogy igenis érdekli őket a szabadság, ma is aktuálisnak tartják a valahai tizenkét pontot, s egyetértéssel figyelik azokat az „ellenzékiet”, akik e pontoknak időszerű tartalmat adnak.

Másodszor: a szabadság szélesedő határai. Önáltatás volna azt gondolni, hogy ezeket most már az ellenzék szabja meg. Az új szabadságok egy részét a pártállam önként koncedálta, talán nem is egészen a saját belátásából, hanem a szovjet vonalváltás hatása alatt. A budapesti rendőrség 1987 márciusi engedékenysége alig néhány héttel követte az első el nem fojtott moszkvai tüntetések hírét. Az engedékenység természetesen szelektív, s az is fog maradni, amíg a gyülekezési jogot nem kodifikálja valódi törvény.

S talán nem is elsősorban törvényről van szó — elismert jogszokás is elég volna —, hanem olyan kormányzatról, amely pártatlan mércével mér és aláveti magát a mindenkire kötelező jogszabályoknak. Az új magyar pártvezetés azt állítja, hogy e felé igyekszik, de — sajnos — a politikai ellenfelekkel szembeni magatartása még nem ezt mutatja.

Harmadszor: az ellenzéken belül kikristályosodó táborok. A június 27-i felvonulás gondolatával minden csoport egyetértett, sőt maga a kormányzat is, ez tehát nem ilyen vagy olyan rész, hanem egy meglehetősen egységes *nemzetakar*at kifejeződése volt. De ha az 1987 ősze óta eltelt év többi megmozdulását nézzük — s ebbe Lakitelektől a Jurta-színházig a nyilvános viták is beletartoznak —, akkor az a benyomás alakul ki, hogy megkezdődött a magyar ellenzék politikai differenciálódása. Van radikális ellenzék (elsősorban a „Beszélő” politikai magja körül), van „népi-nemzeti” tábor (ebből nőtt ki a Demokrata Fórum), s van még más csoportosulás is, melyek közül a FIDESZ a legérdekesebb és a legdinamikusabb.

Magában véve jó, hogy van differenciálódás. Az azonban nem volna jó, ha az ellenzék „pártjai” egymás ellen harcolnának, vagy alkalmat szolgáltatnának a kormányzatnak arra, hogy egyiket a másik ellen kijátssza. Sapienti sat.

—kende

„A válság sorsforduló”

(...) A válság sorsforduló: vagy csőd, vagy kibontakozás követi. A kimozdulást a holtpontról tehetetlenségből vagy a kedvezőbb időpont kivárásának reményében ideig-óráig el lehet odázni, de a válságot hosszú ideig tartósítani nem lehet.

A válság azt is jelenti, hogy az ország, a politika kényszerpályán mozog; nincs pontosan kidolgozott terv a kibontakozásra, nincs megfelelő erő, eszköz, amely ezt biztosítaná, nem kedvező a légkör. Ha a válság tovább tart, mélyülni fog, a megoldatlan kérdések sebbé gennyednek, az apátia cselekvésképtelenséget szül, a cselekvésképtelenség hisztériát, pánikot, világvég-hangulatot. Táplálja ezt a folyamatot, hogy mindenki másban keresi a hibát, a dolgozó a gazdasági vezetésben, a gazdasági vezetés az államban, az állam a pártban, a párt a világhelyzetben. Ezzel mindenki felmenti önmagát az önvizsgálat, önmaga megváltoztatásának kényszere alól, s a válság sorsszerűen, befolyásolhatatlanul gördül a csőd felé. Az elszabaduló indulatok légüres térben mindig a szélsőségek válnak uralkodóvá, az akarat, a szándék elveszti szerepét, a folyamatok irányíthatatlanok lesznek, bekövetkezik a káosz, a rend teljes felbomlása. Hogy ez mit okozna, az kiszámíthatatlan.

A feszültség növekedésének az is következménye lehet, hogy a válságot egy csapásra, a gordiuszi csomó átvágásával kívánják felszámolni. Válsághelyzetben ez a megoldás általában kézzelfoghatónak tűnik, s olykor valóban elkerülhetetlen. De ezt csak kíméletlenül lehet végrehajtani, olyan kemény kézzel, hogy szellemi-testi csontok ropognak belé. Ebben az esetben veszélybe vagy zárójelbe kerül a magyar szocializmusnak az elmúlt évtizedekben létrehozott minden eredménye. S nem tudható, hogy ezzel a módszerrel a válság megoldható-e avagy más formában újratermelődik.

Félő, hogy a két szélsőségen kívül nincs más út az ország számára...

Gyurkó László: A magyar szocializmus válsága
(*Valóság*, 3, Budapest 1988, 22. old.)